

Ludwig (Ljudevit, Lujo) Bauer, književnik, urednik, prevajalec in komunikolog, je bil rojen leta 1941 v Sisku. V Zagrebu je diplomiral iz slavistike, študij pa je nadaljeval v Bratislavi in Pragi. Prevajal je strokovna besedila in leposlovje; bil je profesor in učitelj v Zagrebu, Londonu in Washingtonu, glavni urednik založbe Globus, Zagreb in književnega časopisa Naša knjiga, analitik javnega mnenja in propagandist, poklicni voznik, scenarist (epizode risanih filmov *Profesor Baltazar*), raziskovalec medkulturnih vprašanj in kolumnist; v angleščini je napisal *Highlights of Activities IAEA (Pregled dejavnosti Mednarodne agencije za atomsko energijo*, Dunaj, 1996). Prirejal in urejal je različne knjige (med drugim antologije, izbore šolskega branja), pisal predgovore, kritike, recenzije in predstavitve.

Prvo prozo je objavil kot gimnazijec na Radiu Zagreb v petdesetih letih, leta 1974 pa je za prvo natisnjeno zgodbo dobil Politikino nagrado. Piše prozo za odrasle in otroke, eseje in dramska besedila. Za svoja dela je dobil vrsto literarnih nagrad: ob Politikini nagradi še nagrado Grigor Vitez (1979), nagrado Svijetlosti za roman leta (1991), Petar Zoranić (2010), Hiezdoslav (slovaška nagrada za prevode, 2010) ... Za roman *Domači kraj, pozaba*, iz katerega je objavljeni odlomek, je leta 2011 dobil regionalno nagrado Meša Selimović ter nagradi Fran Galović in Kiklop.

Ludwig Bauer

Domači kraj, pozaba

*Svet opisujejo besede drugih. Gledamo ga skozi počeno zrcalo
služabnika.*

Prvi del

Prvo poglavje

Srečanje

Dež je spral navoženi gramoz in spremenil cesto v hudourniško strugo, v kateri stopala obtičijo med grobimi neravninami, ki jih skriva mrak, ker je luna čisto nizko in ob strani in se ne bi nič videlo, tudi če bi bila večja od tistega stanjšanega srpa, srpiča, vkovanega v črnilo neba – to se imenuje *tauschiren*, ta postopek, sem se spomnil; le da je mojster za to vrsto intarzije tu varčeval s srebrom – in sem se zasmejal samemu sebi, na glas sem se zasmejal, zabavno je bilo, ko so mi misli tako plesale od zemlje do neba, v resnici pa bi moral paziti samo na to, kod hodim, verjetno je bilo ob robu ceste varneje, ker je voda izdolbla svoje vijugasto korito v glavnem po sredini: hudournik je tukaj prehitro tekkel, da bi se utegnil razliti po vsej cesti. *Malum nullum sine aliquo bono*, v vsakem zlu je nekaj dobrega: če tu ne bi bilo take strmine, na vinograd ne bi padalo toliko sonca in tudi zemlja ne bi bila tako odcejena – trta ne mara imeti korenin v vodi, vsaj vinogradniki tako pravijo. Mogoče pa se spotikam tudi zato, ker sem malo več popil, ne preveč, sem zelo pazil, da se ga ne bi nalezal, gustiral sem vsak kozarec, ampak večer je bil dolg, vina pa ne moreš zadrževati na nebu in jeziku, ne moreš ga srebati; največji čar je v tem, kako spolzi med nebom in jezikom in poboža človeku grlo, medtem ko se mu muškatni vonj širi navzgor, proti čelu. Malo so se mi posmehovali, ker sem pil muškat, ker sem ostal pri tem tudi po degustaciji, vsi drugi so

prešli na Žigovo graševino, *welschriesling*, ali na pinot, ki se je meni zdel zares prelahek, ampak zanje je bil beli muškat žensko vino, odišavljeno, kot so govorili, mogoče so pri tem namigovali tudi na moj namen, da naslednjo pomlad posadim *gewürtztraminer*, *cserszegi fűszeres* – tako mu je pravil tisti Madžar, pri katerem sem se dogovoril za nakup sadik – povsem po krivici so se norčevali iz njega, saj je imel ta dišeči traminec že mlad kup dobrih lastnosti, pa tudi staral se je dobro, Madžar je imel deset sodov, čez tri leta ga bom imel tudi jaz, čez tri leta ... kdo ve, kaj bo čez tri leta; sicer pa sem imel svoje rdeče vino, Žigovo kombinacijo, Žiga je dobro mešal sorte, rdeče je bilo zaokroženo, frankinjo in kaber-net sovinjon je blažil z muškat-hamburgerjem, meni se je ta *cuvée* zdel dobro uravnotežen, harmoničen, dovolj močan in dovolj piten, čeprav so vinarji Žigo radi dražili in to pitnost raje pripisovali v breg vkopani kleti kot njegovim kletarskim sposobnostim; Žiga mi je tudi sam priznal, da pri sajenju meša trte samo zato, ker je navajen, da nekatere sorte enkrat odpovejo, druge pa se bolje obnesejo ... V grmovju ob strani je nekaj zašuštelo, pomislil sem na lisice, ki se ponoči, največkrat proti jutru, spuščajo tja do prvih kokošnjakov, in ob tem sem začutil zamah, kakor ko človek stopi na grablje, tako sem to prepoznal – večina ljudi pozna to samo iz filmskih gegov, meni pa se je to v resnici zgodilo, nekoč davno, v otroštvu – in sledil je udarec, ki ni bil od grabelj, občutek sem imel, da me je iz teme nekdo plosko treščil z lopato in da se mi je obraz razpočil kakor česen, ki ga pred kuhanjem streš. Zaslišal sem tudi streljanje, dvojno, gotovo hkraten strel iz dveh cevi, morala je biti lovska puška, udarec pa je bil s puškinim kopitom – lahko bi mi zdrobil lobanjo, sem pomislil, ko sem se opotekel in padel. Kateri si zdaj ti? – je vprašal neki glas od strani, na drugi strani se je prižgala žepna svetilka, in preden me je zaslepila, sem zagledal trnje, v katerem sem ležal, tisti drugi glas pa je strogo ponovil: Kdo si, človek?

Vedel sem, da izgubljam zavest, mogoče tudi umiram, sem pomislil ravnodušno, ali – mogoče se mi samo vrti od udarca in pijache, ampak umrl verjetno nisem, tam brez dvoma ni ničesar, sem se negotovo prepričeval, čakaje na robu zavesti, ki je izginjala, morda na neko znamenje večnega trajanja – vendarle! – na neki nemara celo tudi porogljiv, neizgovorjen, vendar jasen: Evo, pa si se spet zmotil, človek, ti nepomembni, mali, neznatni človek, starec pijani, ki se tako bedno z obrazom dotikaš posušenega blata med trnovimi vejicami, dotikaš prahu, v katerega se boš spremenil, potem pa na veke ...

Oficirček mali! je rekla mama, veselo in zgroženo hkrati, se zasmejala in zastokala, malo odmaknila rob težke zavese, tiste, ki se jo je ponoči

zagrinjalo, da zjutraj nisi vedel, ali se je že zdanilo ali ne, in pokazala upognjeno postavo, postavico na koncu kolone, nedoraslega fantiča na konju, ki je bil prav tako manjši od vseh tistih konj na začetku kolone, na majčkenem konju, podobnem oslu, samo bolj mršavem, ta suhčeni konjiček je bil nižji od vojakov, ki so se opotekali naprej in ki bi morda že popadali, če ne bi na koncu kolone jezdil in se pozibaval na utrujenem kljusetu ta zgrbljeni fantič v vojaški pelerini. *Der kleine*, je rekla mama in pokazala s prstom, ko so se zgubili za vogalom in se je za trenutek še slišalo topotanje težkih čevljev, pa je rekla *Prinz Eugen Division*, rekla je to tako, kot se govorijo obredne besede ob koncu pogreba, besede, po katerih drug za drugim vsi stopijo k jami, ki zeva v zemlji, in mečejo vanjo grude prsti, dobro sem se spominjal tega zvoka, topih udarcev na pokrov krste, spominjal pa sem se tudi mamine izgovarjave z zategnjenim dvoglasnikom na začetku druge besede: Oegen, Princ Oegen Divizijon, Princ Oegen Divizijon, je rekla mama, ampak mi ostanemo, ostanemo tukaj, ostanemo doma.

Nebo izpod mize

List je vztrepetal v vetru, visoko gori v brajdi, vztrepetal je kakor propeler in hipoma je nastal šumot, zaradi katerega so ptice obmolknile – če niso obmolknile iz kakšnega drugega razloga: dogajalo se je, da so obmolknile, kadar se je na nebu prikazal jastreb, pa naj je krožil še tako visoko; ptice so obmolknile, iz tišine pa se je izvilo sprva tiho, nato pa vse glasnejše brundanje, in jaz sem se hitro splazil pod mizo, lahko bi zlezal tudi pod stol, na katerem je sedela mama, ampak miza se mi je zdela varnejša, prihulil sem se pod njo in kamenčki so se mi zabadali v kolena, čutil sem, da bo tista krasta, ki je že otrdela na kolenu – to je bilo ... levo koleno, ja, levo – spet zakrvavela. Očetove noge se niso zganile, ali pa mogoče le – stopala so se malo zasukala in pete čevljev so se dvignile od tal, kot kadar se človek skloni, in pojavila se je njegova roka, v karirastem rokavu, malo zasukana dlan je molela iz rokava, kakor če želva na vrtu steguje glavo izpod oklepa, mama pa je z druge strani mize vzkliknila: Jebenti budalo! Kmalu bo šel v šolo, pa ima manj pameti od kure! Očka je rekel Ne preklinjaj! Tolikokrat sem te že opomnil! – potem je dodal, samo tega ni govoril njej, ampak meni Bombardiranja ni več! In ga nikoli več ne bo. Nič več ne letajo ne štuke ne oni, ki so streljali na bando.

Štuk se nisem spomnil, poznal sem jih samo iz neke pesmi, iz dela pesmi, ki se je izgubljala v zategnjenem *Oj*, pred katerim se je pelo *Lete*

štuke, lete avioni ..., z neko čudno izgovarjavo in naglasi, in nenehno sem se srečeval s tem, da ljudje kar nekako drugače govorijo, drugače od mene in drugače med sabo, ampak pravzaprav sem čutil, da drugače govorim jaz in da mi je težko naučiti se besede avioni, ker sem imel nekje v najglobljem žepu spomina za to neko čisto drugo besedo, nekaj podobnega kot fajercajg, še posebej tuje pa mi je bilo, da mama govori čisto drugače kot mama, o kateri sem sanjal in ki je izgovarjala Princ Oegen, s popolnoma drugačnim glasom, brez ihte in trdote, nekako usmiljeno in otožno – kakor slika tistega angela varuha, ki je visela na steni v moji sobici, kljub temu da je mama govorila, da je to sranje in verski predsodki –, ampak očka je rekel, da je to umetnost, da je tako bilo in bo tako ostalo, tako kot ni Kremlja nihče hotel porušiti, ker je bil nekoč carski, ampak se spoštuje umetnost, v kateri zdaj stoluje ljudska oblast, v tisto, kar je umetnosti ostalo, pa se nihče ne vtika. Posadil me je na stol, noge so mi zabingljale nad tlemi, kot da niso moje, kakor noge strašila, napolnjene s slamo, ki se pozibavajo v močnem vetru neodvisno od telesa na kolu; očka je ponovil Nič več ne letajo ne štuke ne oni, ki so streljali na bando, ne boj se, sinko, in jaz sem se tedaj spomnil tistih, ki so streljali na bando, spomnil sem se hrupa in letal, ki so priletela iz oblakov in spuščala paketke, drugega za drugim, nekdo je vpil Naši, naši! – na polju pa so se dvigali oblaki dima, in ko so paketki padli v bližino dimnika, ki je štrlel iz zelenja, se je dimnik nagnil in legel v zelenje, izginil, in spet so se dvignili oblaki dima, in spomnil sem se bobnenja onih drugih, ki jih nismo videli, ker so vsi bežali, in mene je nekdo vlekel ali me nosil pod roko kakor blazino, tekli smo v breg, v klet, v mrak in kiselkasti vonj po vinu, in potem je nekaj treščilo in takoj zaprasketalo po težkih vratih, kakor prgišče peska, nekdo je rekel Špliterji, pozneje pa je bila na z opeko tlakovanem dvorišču velika luknja, opeke so bile izruvane, razbite, razmetane in med njimi je bila ob strani krvava noga, kos noge v čevlju in brez nogavice, na grmu ob dvoriščnem zidu so bili kosi črev, kuhinjska okna pa so slepo, brez stekel zijala v dvorišče.

Usral se je od strahu, je rekla mama, tu ne moreš nič spremenit, to je ta usrana kri, ne moreš goske naučit, da bo jedla seno. Opozoril sem te, zarotil sem te, je rekel očka, če še enkrat to omeniš, te ustrelim kot psico, in je udaril s pestjo po mizi, okrogla plošča se je zvrnila, nagnila, steklenica in kozarci so zdrsnili na tla, ona pa je rekla, zavpila Kot da jaz ne znam streljat, a ne; očka je hitro vstal, okrogla mizna plošča se je speljala dol na kozarce, slišalo se je drobljenje, očka se je spotaknil in se opotekel, mama se je urno pomaknila na rob klopce, drugi konec pa se je mahoma dvignil in udaril očka pod brado. Očka je zgrabil klopco in zamahnil, ne kot da

bi jo zares nameraval udariti, tako skrčeno na tleh, po razgaljenem boku – krilo ji je potegnilo navzgor in videlo se je, da mama nima hlačk – zamah je bil samo grožnja, ampak jaz sem se obesil na konec klopce in kričal Nisem se usral, izgovarjaje to besedo, novo, grobo, neznano, izgovarjaje jo z gnusom, smrdela je po stranišču iz desk na vrtu, Nisem, nisem, nisem, sem vrešče ponavljal, ker sem se bal, da bi jo vseeno lahko udaril po tem razgaljenem mestu, na katerem se je že risal relief deske, na kateri je prej sedela, če pa bi jo udaril, bi me mama gotovo imela še manj rada. Glej ga, glej ga, je rekel očka, naenkrat umirjeno, izpustil svoj konec klopce, se zasmejal, Glej ga, kako te brani, svojo mamico, kurbico partizansko, potem jo je pobožal po koži, na kateri se je risal relief deske, Ajdi, vstani, sva pa res bedaka, veš da te jaz ne bi nikoli udaril, ajdi, vstani, pa se greva pobotat pod odejo. Jaz sem držal konec klopce, drugi je bil zdaj na tleh, in sem bleknil *Flugzeug!* Kakšen flukcojk, tepček? je rekla mama, si otrkala neke smeti z obleke in z rokami privzdignila dojke, Kakšen flukcojk te je zdaj obsedel? Avioni, sem rekel. No vidiš, je rekla mama. No vidiš! – To je švabsko, je rekel očka, tam v zavetišču so bili tudi švabski otroci pa si nekaj pobral.

Mišja luknja

Ne, ne lula v posteljo, je rekla mama. Samo to, kar sem vam povedala. Prikradel se je v najino sobo in jaz slišim šššš, razumete, slišim ta ššš, on pa lepo kleči na tleh pred posteljo in lula v luknjo v tleh, tja, veste, kjer je iz deske izpadla grča in je ostala luknja. Pa že prej sem opazila neko mokroto tam okrog, ampak kdo bi pomislil na to. Saj ima smrkavec svojo sobo, v zgornjem nadstropju, to je švabska hiša, veste, ima na podstrešju sobo kakor kakšen gospod, ampak ne – on mora po stopnicah dol – in to je moral storit zelo previdno in nalahko, ker škripljejo, pa tudi vrata škripljejo, jaz bi se zbudila, v partizanih se naučiš spat kot zajec – prikradel se je v najino sobo, pa tudi vrata škripljejo, če ne paziš, ampak on je to nekako po tihem, in če ne bi bilo tistega šuštenja šššš, razumete, se niti jaz ne bi zbudila, oni moj pa sploh ne, spi ko zaklan, če mi oprostite, tudi če bi se usral tam pod posteljo, je rekla meni in me plosknila z dlanjo po tilniku, ne prav močno, prej nekako nenavadno blago, ampak sedel sem na robu stola in sem se moral prijeti za naslone ob straneh, da ne bi zdrsnil na tla – če mi oprostite, je rekla mama, pravim, tudi če bi se usral, oni moj ne bi opazil, ne bi opazil ne smradu ne zvoka, ker to pač ne gre po tihem, ni tako? Ne vem, je rekel doktor, ne vem. To mi je novo, hočem

reči, nisem imel v svoji medicinski praksi, razumete tovarišica – nisem imel takega primera. Se zgodi, da otroci močijo posteljo, razumete, ampak potem iščemo vzroke, ki so lahko, recimo, tudi psihične narave, psihosomatski, pa tudi organski, da vas zdaj ne utrujam s temi strokovnimi rečmi, tovarišica – vsekakor ga nikar ne tolcite po glavi, veste, to ni priporočljivo, jaz vas razumem in vem, da je tu pa tam potrebno kot vzgojni ukrep ... ampak glejte, telesno kaznovanje, kajne, to je vendarle, da tako rečem, preseženo, taka bolj buržoazna navada oziroma metoda kaznovanja ... Pa za koga imate vi mene, je rekla mama in se udarila s pestjo po prsih, jaz sem za to družbo kri prelivala, ta mali pa ... ampak bolje, da o tem sploh ne govorim, to ni vaša stvar, samo jaz ne morem dovolit, da se me ... Ampak nikakor, tovarišica, vsa čast vam, jaz vas popolnoma razumem, samo pogovarjava se pač, a ne, pa sem, tako mimogrede, a ne, skratka: kar se tiče tega mokrenja, jaz ne vidim razloga, da bi hodil k psihiatru, mogoče je to samo nekakšno otroško kljubovanje, nikoli ne vemo, kaj se dogaja v glavi nekoga drugega, niti za odrasle ne vemo, kaj šele za otroke, vidite – če bi šlo za kakšnega psa, bi rekli, da označuje svoj teritorij, človek pa je zapleteno bitje, torej, na kratko, a ne, priporočam, da se poskusi, kaj bi se dalo z metodo prepričevanja, razumete, kazni tukaj ne bi priporočal, torej – če to ne bi uspelo, potem k psihiatru, čeprav za zdaj po mojem strokovnem mnenju ni nujno, še posebno zato, ker njihove metode, mislim, da me razumete, tovarišica, znajo biti radikalne, danes je pač tak čas, saj veste, in oni imajo na razpolago metode, a ne, včasih se to uporablja tudi eksperimentalno, od elektrošokov do lobotomije, ne ... jasno, to bi bilo preradikalno, to omenjam tako mimogrede, ampak za zdaj pogovor, pogovor, vaš dečko je zelo srčkan, čisto vam je podoben, samo da je on svetel, vi ste pa črni, in sploh ste ena feš mlada dam... mlada tovarišica, torej, kot sem rekel, pogovor, pogovor, pogovor, in vse bi moralo biti v redu, evo roka, Zdravo, tovarišica, zdravo, mali.

Vrag te pocitraj, je rekla mama, ko sva stopila na dvorišče, samo probleme delaš, je rekla in me lopnila po tilniku; spotaknil sem se, opeke so bile neravne, iz desnega kolena je privrela kri, čisto tanek curek, ki mi ga je uspelo obrisati z dlanjo, preden se je dotaknil bele dokolenke – čiste bele dokolenke sem moral obleči zaradi zdravnika – še enkrat sem obrisal kri, mama ni nič opazila. Pogledal sem proti hiši, da bi videl, ali je očka že prišel, ja – okno je bilo odprto, zgoraj nad oknom pa je bila v steni štirioglata, pravilna odprtina, nad njo so bile nekakšne številke, ali črke, od prej sem vedel, da je v tej odprtini gnezdo, malo je molelo čez rob, kepa suhe trave in nekakšnih odpadkov, zdaj pa se je pod to odprtino premetaval vrabec, tolkel je s krili, viseč na eni nogi, ki se je zapletla v neko nit ali

bilko, mogoče je bilo gnezdo lastovičje, mogoče se je skušal vseliti v tujo hišo. Mama, lestev, sem rekel, ona pa me je zgrabila za roko, s katero sem kazal proti vrabcu, potegnila, toliko da nisem spet padel, ampak me je dovolj trdno držala, me vlekla po stopnicah in izpustila šele na hodniku, potisnila me je v kuhinjo in rekla očetu Tukaj ga imaš! Nor je. Doktor pravi, da ga je treba z jermenom po riti, sicer bo pristal v norišnici. To je ta kri, sem ti lepo rekla. Jokal sem in kričal Očka, lestev – on me je dvignil v naročje, me poskušal objeti, ampak jaz sem hlipal Lestev, lestev in ga tolkel s pestmi po prsih, potem nisem mogel ničesar več reči, samo ihtel sem, zdaj že brez solz, in začel sem drgetati, zeblo me je, strašno zeblo, in očka me je dvignil in odnesel v posteljo, me pokril z odejo, ki jo je moral potegniti iz omare, ampak jaz sem še naprej drgetal in ponavljal pretrgan u-u-u-u, ki se je tresel skupaj z mano.

Čakal sem očeta na nasipu, tisti vrabec je še vedno visel na niti, zdaj ves skrčen in od včeraj že malo izsušen, veter ga je zibal kakor polomljeno nihalo kakšne štirikotne ure – potem pa sem v daljavi zagledal očka, sključeno postavo na visokem črnem kolesu, očka je govoril, da je to predvojna kvaliteta, nemško jeklo, takega danes sploh ne delajo več – kolo smo podedovali skupaj s hišo, bilo je registrirano, imelo je tablico s številko spredaj na štangi, tak je bil predpis, nekateri pa so vozili neregistrirana kolesa in postavljali tik za krmilo vse mogoče torbe, da se ne bi videlo, da nimajo tablice s številko – Ljudje se znajdejo, je govoril očka, in zdelo se je, da jim ne zameri preveč, čeprav je zmerom poudarjal, kako ima rad in spoštuje red, in rajši bi hodil peš, kot da na njegovem kolesu ne bi bilo številke. Stekel sem mu naproti, oče pa je obstal in počakal, da se mi ne bi preveč približal, dvignil me je na štango in odpeljal do dvoriščnih vrat, potem jih je odprl in porinil kolo noter, ni več zajahal sedeža, jaz pa sem še naprej sedel na štangi in se peljal, vse do tistih treh stopnic, po katerih se je prišlo na hodnik, čeprav vožnja po neravnih opekah ni bila tako udobna in gladka kot po steptani zemlji na nasipu.

Kaj je novega, tovariš? – je vprašal očka, jaz pa sem mislil na lestev in na tistega vrabca, ki bi ga bilo mogoče treba sneti, ampak rekel sem Nič, potem pa sem rekel Očka, povej mi še enkrat, kako si me našel v zavetišču. – Pa kolikokrat sem ti že to povedal, je rekel očka, ampak jaz sem si želel to slišati, ker so se ob njegovih besedah v mojem spominu pojavljale slike, splačalo se je dobro potruditi, da sem jih priklical, splačalo se je potruditi in jih povezati, ker so bile vsakokrat malo drugačne, zmerom je ostalo kaj nejasno, kaj, kar se je nanašalo na druge ljudi in otroke, ki so morali biti tam, pa se jih vseeno nisem spominjal, kakor se nisem spominjal kraja, razen nekaterih delov, vrbovega grma, zaplate repuha in črte bodeče žice,

spominjal sem se tudi zidanih stebrov, pod katerimi so stali vojaki – Prosim te, prosim te, očka, povej mi še enkrat – Dobro, dobro, je rekel očka, ampak saj boš tako spet vse pozabil. Jasno da bo pozabil, je rekla mama, kaj imaš tu razlagat na dolgo in široko: bil si v zavetišču, on te je našel in pripeljal sem, domov, a ne – ne da se mi vaju več poslušat, kaj sta se zdaj spravila tvest – zgrabi čorbo pa jej!

Zvečer je očka prinesel knjigo, sedel je na rob moje postelje in rekel Pazi zdaj, potrkal s hrbtno stranjo roke po platnicah tanke knjige in počasi rekel: *Legende o tovarišu Titu* – odprl je knjigo, z dlanjo poravnal list, jaz pa sem ga vprašal, ali je bil s tovarišem Titom v partizanih, očka se je nasmehnil, jasno da je bil, samo nista bila drug ob drugem, Tito je bil vrhovni komandant, tako kot je tudi zdaj, jaz – borec, samo da so me pred koncem povišali v komisarja čete, to je nekaj takega kot častnik, čeprav jaz nisem čisto nič ukazoval in podobno, ampak sem bil bolj kot nekakšen pisar, pošiljal in sprejemal sem sporočila, ker moj kapetan – bil je res junak, človek iz ljudstva – ni bil ravno pismen, ni imel možnosti, da bi se naučil, Tito pa, dragi moj, o njem so se pesmi prepevale, on je bil nad nami, kakor sonce nad oblaki, pa kadar se je reklo Tito je ukazal, takrat ni bilo pardona, in ni je bilo stvari, ki je ne bi naredili; Ta tukaj, je očka spet potrkal s hrbtno roke po knjigi, pesnik in heroj in naš največji pisatelj, je bil ob Titu, tako je tudi napisal to knjigo in ti zdaj poslušaj, ker se boš tako veliko naučil in postal pametnejši od drugih otrok. Ampak najprej mi povej, kako si me našel v zavetišču, sem prosil. Lej ga no, trdoglavca – kako si me našel, kako si me našel – našel sem te pač, našel sem te, ker sem te iskal.

Pa zakaj nisi vedel, kje je zatočišče, očka? – Kako naj bi vedel, ko so vas pa kar naprej selili, zato se temu tudi reče zatočišče. – Zakaj sta me pa sploh pustila tam?

Eh, je rekel očka, ti moj zakajček, tolikokrat sem ti že povedal – nekajkrat me je pobožal po čelu, potem pa čisto počasi in po tihem, kakor da noče, da bi mama spodaj slišala, pripovedoval o tem, kako je bila ofenziva pa kako je bilo treba prebiti sremsko fronto, to pa ni mačji kašelj, ker Švabi so bili, pa kar koli se je že govorilo o njih, mojstri za boj na ravnini, izurjena vojska, ki je dala že marsikaj skozi, in to hudega, kosili so naše tovariše, mlade proletarce, to so bile proletarske brigade, kosili so jih prav kakor zrelo žito, ampak tistega, ki se bori za svobodo, ne moreš ustaviti ... in zato, jasna stvar, zaradi vsega tega vojna ni mačji kašelj, kot sem rekel, pa kje bi se mama in jaz z otrokom odpravila proti mitraljezom, tebe je bilo pač treba pustiti, dokler ni bila dežela osvobojena sovražnikov in domačih izdajalcev, vsakršne svojati in drugega, ko pa je

bila dežela osvobojena, pa hajd iskat malega Lukijana, najinega Lukana, iskat od zatočišča do zatočišča, dokler te nisem našel. Pripoveduje očka, pripoveduje, jaz pa sem zaprl oči in zdi se mi, kot da spim in sanjam o nekih otrocih in nekih stražarjih, vidim neke ženske v temnih oblekah, umazanih temnih oblekah, umazanih od blata in prahu, nekaj mrmrajo, nekakšne molitve, čudne molitve, v nekem svojem jeziku, ampak jaz jih kljub temu razumem, razumem tudi stražarje, ki vpijejo, čeprav vpijejo drugače, in vem, da bo zdaj prišel očka, ki ga nisem prepoznal in ki ni prepoznal mene, dokler mu niso s prstom pokazali, vidim ga izpod zaprtih vek, vidim ga, kako gre proti meni, sonce je nad njegovo glavo in ne vidim obraza, obraz ima v senci, ampak on že ve, da sem to jaz, končno me je našel, zdaj bo obstal, potem me bo objel in dvignil visoko, potem bova šla pod tistimi stebri iz rdeče opeke, pod katerimi stoji na vsaki strani po en vojak s strojnico – in tedaj se med te slike naenkrat vmeša suh človek, strog obraz ima in bel obroč okrog vratu, s palcem se dotika mojega čela, z nohtom mi urezuje križec v čelo in potihoma govori neke besede, neke napol znane besede, pa vendar nerazumljive ... Odprl sem oči in zagledal strop nad posteljo, z očmi poiskal očkov obraz, zdaj že povsem znan obraz, napol odvrnjen od mene, s pogledom, uprtim v tisto svojo knjigo, potem se je obrnil in me pobožal, spet nekajkrat, in rekel Saj tudi jaz tebe nisem spoznal, ko si bil tako umazan. Zaprl sem oči in videl sebe, jasno sem se videl, drobnega mršavega dečka, popolnoma umazanega obraza, s turi na čelu in nekakšno krasto v kotu desnega očesa, in vedel sem, da se ne morem videti, da se človek lahko vidi samo v ogledalu ali če se skloni nad kakšno vodo, ampak vseeno sem se še naprej videl in zaradi tega sem vedel, da že sanjam, čeprav še nisem povsem zaspal, ker sem še vedno čutil, kako me očkova dlan gladi po laseh.

Makso

V naši ulici nihče ni bil od tukaj, razen Maksa in mene – oni starejši fantje so se spominjali svoje vasi, *tiste tam*, kraja, *od koder smo prišli*, mlajši se niso spominjali ničesar, samo jaz, za Maksa ne vem, on je starejši pa se v glavnem pogovarja s starejšimi ... samo jaz sem se spominjal svojega dvorišča, prepoznaval z opekami zaprto luknjo od bombe, nepravilna površina, na robovih nasekljana, je bila prekrita s svetlejšimi opekami, ampak spominjal sem se tudi kuhinjskih oken, tako kot se vidijo z dvorišča, spominjal sem se tudi brega nad dvoriščem, enako strmega kot zdaj, navpične ravnine gole zemlje, ki je bila nemara prej videti višja,

vendar je bil na vrhu isti grm gloja, ki se je sklanjal čez travnati rob – spominjal sem se tudi hiše na drugi strani dvorišča in vedel sem, da je tisti vhod z dvorišča – stranski vhod, glavni je bil z ulice, in tam so vstopali ljudje, moški, vojaki, mnogo ljudi je vstopalo ... nekoč sem se spomnil, da je bila to gostilna, in sem vprašal očka, on pa se je namrščil, se zamislil in rekel Jasno – očka se tega ni mogel spomniti – v partizanih je preživel vse mogoče, bilo je tega za tri življenja, je govoril, pa so eni spomini izrinili druge, spomini pa so, sinko moj, kakor oblaki: gledaš gor in prepoznavаш nekatere oblike, ali se ti zdi, da jih prepoznavаш, ko pa znova pogledaš, da bi bil prepričan, kaj si prepoznal, tistega ni več, ampak je tam nekaj drugega, snopi se zlivajo v nove oblike, ki bodo morda razpadle, preden se ti jih posreči do konca prepoznati – zapomni si to, Lukan, to, kar je, vse drugo je megla.

Petar je poznal izraz rojstni kraj, sploh je veliko vedel, imel je deset let in marsikaj je že doživel, hudega in še hujšega, je govoril, najtežje pa se je bilo naučiti cirilico, čeprav je pop v njihovi vasi pustil samo knjige v cirilici, takrat ko jo je popihal s četniško bando, pri tej cirilici pa se je bilo najtežje naučiti pisati cirilske številke, to je bilo kakor velike črke v latinici, ampak skrajno zapleteno, samo da je to zanje še daleč, uči se šele v drugem razredu; domači kraj pa so bile planine in ovce, tako visoke planine, da si jih tukaj niti predstavljati ne moreš, ovce pa je bilo treba ves čas skrivati pred volkovi in Italijani, to so bili fašisti, samo da so za njimi prišli Nemci, ki so pustili ovce pri miru, ampak s Švabi ni šale, to je bila strogost, poserješ se, ko te pogleda, zato so jih partizani tudi nagnali, mi pa smo dobili njihove hiše – pošteno! – tudi tukaj ni slabo, kruh je, in trave kolikor hočeš, samo ovc ni, to ni domači kraj. Meni se je zdelo, da to je moj domači kraj, ker nisem imel kje drugje biti kot tukaj, pa sem vprašal mamo, kje me je rodila, ona pa je rekla Ne seri, otroke nosijo štokrlje, ali pa se jih najde v zelju – potem sem nekaj dni omahoval, ampak Petar je spet govoril o rojstnem kraju, in sem vprašal očka, kje sem se rodil, če so vse te hiše švabske in so se vsi priselili sem, ko smo nagnali Švabe in tiste ... domače ... – Domače izdajalce, mi je pomagal očka – Ja, sinko, Lukan moj, tudi to je bila švabska hiša, ampak to je tvoj domači kraj, in mi smo tukaj doma ... veš, to ni tako preprosto, oni so zgradili hiše, ampak so izdali domovino, očetnjava, faterland, kakor oni temu rečejo – *Vaterland*, *das Vaterland*, sem zamrmral nehote, ne da bi sam vedel, od kot to vem, kje sem to slišal – Lej no, kaj si se vse naučil v zavetišču, je rekel očka, tudi od sovražnikov se da kaj naučiti, ampak verjeti jim pa ne smeš ... torej, pravim, sodelovali so z okupatorjem, pa so morali oditi, nekoč boš to bolje razumel, to je pač zgodovina, zmerom kdo odide in drugi pride,

kakor trava na travniku – eno pokosiš, posušiš, pripraviš seno, na travniku pa že raste druga – zgodovina, Lukan moj, zgodovina, zaradi nje se ta kraj tudi imenuje Švabenbajer, ali se je prej tako imenoval, ne vem, mogoče se uradno nikoli ni tako imenoval, ampak še danes mu rečejo Švabenbajer, bajer pa je turška beseda, to pomeni obala, in pred temi našimi Švabi so bili tukaj neki Turki, od njih je ostal samo ta bajer, ker so bili prav tako sovražniki ljudstva, pa jih ni več, niti sledu ni ostalo tukaj za njimi, razen v ljudski pesmi, na nas pa je, da to varujemo, da zdaj živimo svobodno in srečno, poznaš tisto *Kjer koraka ljudska voooojska, sreeeeča je, sreeeeča je za zemljo to ...* – poznal sem jo, seveda, to smo prepevali tudi na travniku – *sreeeeča je za zemljo to ...* Sreča je bila hoditi bos po travi, tam nad reko, po čisto mehki travi, ker so se tam ves čas pasle gosi in ni bilo strnišča, le da so bili vsepovsod njihovi kakci, in kadar smo z žogo iz cunj igrali nogomet, je bila tudi žoga vsa oblepljena, in noge so bile umazane do kolen, še huje pa je bilo za vratarje, to smo bili mi manjši – po tekmi in prepiru, kdo je pravzaprav zmagal, smo z zgornje strani obstopili gosi, z razširjenimi rokami stekli proti njim in kričali Maščevanje, maščevanje, maščevanje, one pa so zagagale in sfrčale, zletele do sredine reke ali še dlje in se spustile na vodo, za gosmi smo se spustili k reki še mi, zabredli vanjo in odplavali na drugi breg; pri petih letih je vsakdo moral znati plavati, magari samo po pasje, ampak meni je bilo to čisto dovolj, itak sem se najraje držal kraja, ki so ga imenovali Brod, kjer se je s prsti nog večinoma dalo doseči dno. Na drugem bregu je bil pašnik, tam smo se igrali partizane in Nemce, ampak nihče ni hotel biti Nemec, vsi smo bili partizani in smo z vrbovimi šmajserji in strojnicami streljali na sovražne tanke, ki se za to niso preveč menili, vse dokler se jim nismo približali, takrat pa se je zaslišalo kakšno osamljeno in žalostno mukanje in tanki so se počasi umaknili proti živi meji, za katero so se začenjali vinogradi ... Tovariši, pravi Švab, je naenkrat zaklical Petar in pokazal skozi živo mejo – skozi razmaknjene veje se je videlo strašilo, bilo je iz stare koruzne slame in ogrnjeno v raztrgan plašč, iz slame pa je štrlel kol, na katerem je bila prava čelada, pravi švabski šlem, in sploh ni bilo treba ničesar reči, smo že populili šope trave, poskušali odkopati kakšno grudo zemlje in metali bombe na sovražnika, ampak te bombe so med letom razpadale, in potem se je nekdo spomnil vreči posušen kravjek, ki je letel, kakor če bi vrgel krožnik ali pokrovko, samo da je bil ta kravji krožnik lažji od pločevinastega in ni letel naravnost, ampak v loku, pa smo segali po takih manj suhih, dovolj čvrstih, da niso razpadli, in dovolj težkih, da so leteli do tistega Švaba, ki je nazadnje dobil svoje, veliko krvavih ran je bilo na njegovem plašču, čeprav je še vedno stal – češ: *Bratje mi stooojimo*

trdnooo kakor zidiii grada ... – stal je celo malo kljubovalno, še vedno s čelado na glavi, ampak jaz sem bil zelo zadovoljen, pravzaprav srečen, vse dokler nisem prišel domov in dokler ni mama rekla Drek ti tak, zakaj si ves usran? – in tedaj sem dojel, da niti reka ni zmogla sprati vsega z mene, in dojel, da smrdim in da bo padalo, verjetno ne po glavi, vsekakor pa po vseh drugih delih telesa, in v svojo obrambo sem rekel, resda z jokavim glasom, vseeno pa sem v svoji izjavi čutil nekaj junaškega: Boril sem se proti Švabu.

Prevedla Maja Kraigher